

Tószegi Zsuzsanna

Az informatikus könyvtáros hallgatók által elsajátítandó tudásanyag és szakmai kompetenciák a bolognai képzési rendszerben

2008-ban a száztíz éve folyó könyvtárosképzés fontos mérföldkőhöz érkezett: ez év tavaszán közzétették az alap- és a mesterképzés indítására létrehozott Informatikus Könyvtáros Felsőoktatási Konzorcium, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) és a Pécsi Tudományegyetem által készített dokumentumokat; ezek még nem eléggé ismertek, továbbá szükség van elemzésükre, értékelésükre. A mesterfok képzési és kimeneti követelményrendszere kijelöli az informatikus könyvtáros mesterszakon, illetve a szakon belüli szakirányokon elsajátítandó tudásanyagot, valamint a szakra jellemző kompetenciákat – egyértelművé téve, hogy az informatikus könyvtárosként végzettek milyen tudásanyag birtokában milyen feladatok ellátására lesznek képesek és alkalmasak. A 2006-ban indult új, kétfokozatú képzési rendszer BA szintjén egy év múlva végeznek az első évfolyamok. 2009 őszén megkezdődhet a mesterfokú képzés, amelyre a szakindítási engedélyt a Debreceni Egyetem, az ELTE, a Pécsi Tudományegyetem, valamint a Szegedi Tudományegyetem már megkapta.¹ Biztosra vehető, hogy további felsőoktatási intézményeknek is szándékában áll informatikus könyvtáros mesterszakot indítani.

A hazai könyvtárosképzés története dióhéjban²

Magyarországon 1898 óta folyik szervezett könyvtárosképzés. 1922-ben az ún. *Gyűjteményegyetem*ről, vagyis a nagy nemzeti közgyűjteményekről szóló törvény szabályozta – többek között – a tudományos könyvtárakban könyvtáros munkakört betöltő alkalmazottaknak a képesítési követelményeit³. Más egyetemi stúdiumokhoz kapcsolódva Kolozsvárott 1901-től, a budapesti egyetemen 1914-től oktattak könyvtártudományt. Az első önálló egyetemi könyvtárosképzés az 1948/49 tanévben indult Budapesten,⁴ ezzel gyakorlatilag egyidős a főiskolai képzés, de a második hazai egyetemi képzés csak 1989-ben indult meg Debrecenben, az akkori *Kossuth Lajos Tudományegyetemen*. A végzetteknek PhD minősítést adó doktori iskola 1997-től működik az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán*⁵, és folyik a doktori képzés a *Debreceni Egyetemen* is⁶.

Az 1980-as, 90-es évek érdemi átalakulást hoztak a könyvtárosképzésben. A változás részben az informatika könyvtáron belüli térhódításában, részben pedig abban nyilvánult meg, hogy egyre nagyobb igény mutatkozott a nem könyvtári intézmények részéről az információs szakemberek foglal-

koztatása iránt. A felsőoktatási intézmények ezekre a kihívásokra a korábbi tantervek erőteljes módosításával, az informatikai tárgyak egyre bővülő oktatásával reagáltak. A képzés korszerűsítéséhez több intézmény kapott rendkívül hatékony segítséget a TEMPUS-tól.

A közelmúlt eredményei között tartjuk számon a szakemberek szervezett továbbképzését, amelyet az 1997. évi kulturális törvény ír elő.⁷ A szakképzett könyvtárosokra nézve kötelező továbbképzés rendjét és állami finanszírozását a kulturális miniszter 2000-ben rendeletben szabályozta.⁸ A továbbképzés akkreditált tanfolyamok keretében zajlik; az egyik legnépszerűbb téma az infokommunikációs technológia könyvtári alkalmazása.

A bolognai folyamat jegyében kialakított új felsőoktatási rendszer

Magyarország 2004-es csatlakozása az *Európai Unió*hoz gyökeresen átalakította a magyar felsőoktatási rendszert. Az EU által preferált bolognai szisztémát meghonosító, új felsőoktatási törvényt 2005-ben fogadták el. 2006. szeptember 1-jétől az előírásoknak megfelelően már kizárólag a törvényben meghatározott új rendszerű, kétfokozatú kép-

zés indítható a magyar felsőoktatási intézményekben. Az új felsőoktatási képzési rendszer az *alapképzéssel* kezdődik, amelyben alapfokozatú (baccalaureus, bachelor – BA) végzettséget és szakképzettséget lehet szerezni. Az alapfokozatú végzettség birtokában lehet a jogszabályban meghatározott munkakörök betöltését, illetőleg a mesterképzésben a tanulmányokat megkezdeni.⁹

A második szint a *mesterképzés*, ahová csak diplomával lehet bejutni. A mesterképzés keretei között szerezhető meg a mesterfokozatú (magister, master – MA) oklevél és a mesterszintű szakképzettség, amely a jogszabályban meghatározott munkakörök betöltésére jogosít. A képzési program harmadik szintje a *doktori képzés*, amely a doktori fokozat (Philosophiae Doctor – PhD) megszerzését teszi lehetővé. A mesterfokú diploma birtokában az arra érdemes jelöltek lehetőséget kapnak arra, hogy a doktori iskola hároméves programjának elvégzése, a disszertáció megírása, majd eredményes megvédése után elnyerjék a doktori PhD címet.

Az új képzési rendszer egyik sarokpontja az a *képzési és kimeneti követelményrendszer (KKK)*, amely meghatározza a szakokon és a szakon belüli szakirányokon elsajátítandó tudásanyagot, illetve az adott szakra jellemző *kompetenciákat*. A *követelményrendszer* egyértelművé teszi, hogy *egy adott szakon végzettek milyen tudásanyag birtokában milyen feladatok ellátására lesznek képesek és alkalmasak*.

Tekintsük át röviden, milyen lépésekre van szükség ahhoz, hogy valamely intézményben felsőfokú oktatás folyhasson!

Az első lépés a felsőoktatási törvényben meghatározott feladatok ellátására szolgáló intézmény létesítése és állami elismerése a *Magyar Köztársaság Országgyűlése* részéről.

Állami elismerést az a felsőoktatási intézmény kaphat, amely rendelkezik a feladatok ellátásához és a folyamatos működéshez szükséges személyi feltételekkel, tárgyi és pénzügyi eszközökkel, valamint az előírt intézményi dokumentumokkal, továbbá legalább egy képzési, illetve tudományterületen, azon belül több szakon legalább alapképzést folytat. Az alapképzés mellett az intézmény folytathat mester- és doktori képzést is.

A törvény két típusú felsőoktatási intézményt ismer el: az *egyetemet* és a *főiskolát*. Egyetem csak az a felsőoktatási intézmény lehet, amely legalább két képzési területen folytat mesterképzést, valamint legalább egy tudományterületen doktori képzésre és doktori fokozat odaítélésére jogosult. Az egyetem minősítés további feltétele, hogy az oktatók, kutatók minimum egyharmada tudományos fokozattal rendelkezzen.

A második szakaszban a kormány meghatározza az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek¹⁰ számát, valamint az indítással összefüggő eljárási rendet stb.¹¹

A harmadik fontos fázis: az oktatási és kulturális miniszter kiadja az egyes szakok alap-, illetve mesterképzésére vonatkozó képzési és kimeneti követelményeit. A követelményrendszer meghatározza, hogy az adott szakon és képzési szinten milyen szakképzettséget lehet szerezni, milyen tudásanyagot, illetve milyen szakmai kompetenciákat kell elsajátítani.

Az *Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM)* által közzétett képzési és kimeneti követelmények alapján a felsőoktatási intézmény kidolgozza a képzési programját, és elkészíti a *Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB)* által meghatározott intézményi dokumentumokat.¹² A képzési programot az intézmény szenátusának kell elfogadnia.

Az utolsó szakaszban a felsőoktatási intézmény által tervezett alap-, illetve mesterszak indításával kapcsolatos dokumentációt meg kell küldeni a MAB-nak. A képzés akkor indítható el, ha először is azt a bizottság szakértői véleményében támogatta, majd ezt követően a MAB Plénum is megszavazta. A támogató vélemény birtokában a felsőoktatási intézménynek be kell jelentenie a szakindítást az *Oktatási Hivatal Felsőoktatási Regisztrációs Központjának*, és a bejelentést adatszolgáltatással is ki kell egészítenie.

A kétlépcsős informatikuskönyvtáros-képzés

Az informatikus könyvtáros alap- és mesterszak létrehozására Magyarországon egy-egy *Országos Felsőoktatási Konzorcium* alakult meg, amelyeket az érdekelt tanszékek hoztak létre. Mindkét konzorcium *Sebestyén György* professzort választotta elnökéül, és legalább egy tagot delegált minden

könyvtárosképző intézmény. A szakindítási dokumentumokat hazánk két nappali könyvtárszakot végzett, intézetigazgató professzora, *Agárdi Péter*¹³ és *Sebestyén György*¹⁴ írta meg, legközelebbi munkatársaik bevonásával és a konzorcium szakmai és erkölcsi támogatásával. Az alapszak indítási dokumentumát az *ELTE Könyvtártudományi Tanszéke* (Sebestyén György, *Kiszl Péter*¹⁵), a mesterszakét pedig a *Pécsi Tudományegyetem Könyvtártudományi Intézete* (Agárdi Péter, *Csapó Edit*¹⁶) dolgozta ki, az utóbbihoz kapcsolódó – és jelen munka egyik súlypontját képviselő – *Képzési és Kimeneti Követelmények* Kiszl Péter munkája. Mindegyik dokumentum terjedelme jóval meghaladja a 100 oldalt. Az egyes szakirányokat az ügyben legérdekeltőbb tanszékek írták meg. Mindezek az anyagok „közkinccsé váltak”, hiszen letölthetők az OKM honlapjáról és más webhelyekről. Mindkét szakindítási anyagot a konzorciumot vezető felsőoktatási intézmény, az ELTE, illetve annak Könyvtártudományi Tanszéke lektorálta és terjesztette a MAB elé. Nagy meglepéssel állapítható meg, hogy a szakindítási kérelmeket a MAB már a legelső beadást követően, elsöprő többséggel támogatta, engedélyezte.

A könyvtárosképzés átalakulása nemcsak a bolognai rendszer bevezetésében, hanem a szakképzettség megnevezésében is megnyilvánul: az új oktatási rendszerben már nem egyszerűen könyvtárosokat, hanem *informatikus könyvtárosokat* képeznek – ezzel is jelezve a szakmában, illetve a felsőfokú képzésben a hangsúly áthelyeződését az infokommunikációs technológia használatára. Az informatikus könyvtáros szak és szakképzettség elnevezést 2000 óta folyamatos támadások érték, elsősorban a MAB-ban, az alap- és a mesterszak alapításakor. Hála a tanszékek és az érdekvédelmi szervezetek összefogásának, valamint az Országos Felsőoktatási Konzorcium és az *Oktatási és Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztálya* támogatásának, a támadásokat sikerült elhárítani.¹⁷

A tananyag természetesen nemcsak a nevében, de tartalmában is sokat változott. A korszerű tartalommal kibővített klasszikus tárgyak – mint a könyvtárban, a dokumentumok formai és tartalmi feltárása, tájékoztatás stb. – továbbra is a stúdiók gerincét alkotják. A képzési és kimeneti követelmények között megjelennek új tantárgyak is, és nem csak a differenciált szakirányú képzésben.

Az informatikus könyvtáros szak BA szintű képzési és kimeneti követelményeit 2005-ben, a mester-szint követelményrendszerét 2008 tavaszán publikálták az OKM szerverén.¹⁸ Az első évfolyamok, amelyek a bolognai rendszerben kezdték tanulmányaikat, 2008 nyarán négy félévet tudnak maguk mögött, vannak intézmények, amelyekben már a szakirányok tárgyait is elkezdheték, van, ahol ezekre csak most kerül sor.

A mesterképzés 2009 őszén indulhat meg, lehetőséget adva a BA szintet 2009 tavaszán befejező hallgatóknak tanulmányaik közvetlen folytatására. Mód nyílhat arra is, hogy a mesterképzés az eddigi kiegészítő képzés helyébe lépjen. A bolognai rendszer egyik sajátossága miatt viszont más BA képzésben részt vett hallgatók számára is nyitva kell hagyni a lehetőséget, hogy informatikus könyvtáros mesterszintű oklevelet szerezzenek. A konzorcium előterjesztése alapján nekik 50 kredit értékű könyvtár- és információtudományi alapozó modul kell elvégezniük.

Az alapképzésben részt vevő intézmények és a választható szakirányok

Az informatikus könyvtáros alapfokú képzés a társadalomtudományi képzési területen belül, a társadalomismereti képzési ágon folyik. A képzési idő hat féléve alatt 180 kreditet kell a hallgatóknak összegyűjteniük. A BA szakon *informatikus könyvtáros szakképzettséget* lehet szerezni. A képzés az általános alapozó képzésből és egy kötelező, választható szakirányból áll, amelyet az oklevélben is meg kell jelölni.

Lehetőség nyílik más szakhoz kapcsolódó, 50 kredites, ún. minor választására is, ekkor szakirány nélküli diplomát kap a hallgató.

Az OKM 13 alapképzési szakirány létesítéséhez járult hozzá – ezek közül a felsőoktatási intézmények a 2007/2008 és a 2008/2009 tanévekre 11-et hirdettek meg. Az *1. táblázatban* felsoroljuk a létesíthető szakirányokat, mellettük pedig azokat az intézményeket, amelyek – szakindítási engedély birtokában – fogadják a jelentkező hallgatókat.

A táblázatból látható, hogy a felsőoktatási könyvtári és a szakkönyvtári szakirányt egyetlen intézmény sem hirdette meg, ugyanakkor információmenedzsment (információbróker) szakirányon hat intézményben is képeznek hallgatókat.

1. táblázat

Az OKM által közzétett szakirányok és az azokat meghirdető felsőoktatási intézmények

Engedélyezett szakirány	A szakirányt meghirdető intézmény rövid neve, székhelye
Az információs műveltség pedagógiája	PTE – Pécs
Elektronikus és digitális könyvtári	KE – Kaposvár
EU információs könyvtári	ELTE – Budapest SZTE – Szeged
Felsőoktatási könyvtári	–
Gyermekkönyvtári	EJF – Baja DE – Debrecen SZIE – Jászberény
Információ- és tudásmenedzsment	ELTE – Budapest EKF – Eger NYF – Nyíregyháza NYME – Szombathely SZTE – Szeged SZIE – Jászberény
Iskolai könyvtári	EJF – Baja EKF – Eger KFRTF – Debrecen NYME – Szombathely SZTE – Szeged SZIE – Jászberény
Könyvtörténeti	ELTE – Budapest SZTE – Szeged
Közkönyvtári	KE – Kaposvár NYME – Szombathely SZTE – Szeged
Különgyűjteményi	SZTE – Szeged
Sajtó-, média- és könyvkiadási	PTE – Pécs
Szakkönyvtári	–
Tartalomszolgáltató	SZTE – Szeged
Webplaszterkesztő	EKF – Eger
Webprogramozó	DE – Debrecen

Az alábbiakban a képző intézmények névsorához rendelve soroljuk föl az általuk meghirdetett szakirányokat (2. táblázat).

2. táblázat

Az informatikuskönyvtáros-képző intézményekben folyó szakirányú alapképzés

A felsőoktatási intézmény neve, székhelye	A választható szakirány ¹⁹
Debreceni Egyetem Informatikai Kar	Web programozói és gyermekkönyvtári
Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás, Baja	Gyermek- és iskolai könyvtáros
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	EU-információ, információ- és tudásmenedzsment, könyvtörténet
Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar, Eger	Információbróker, iskolai könyvtáros, webpublikátor
Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar	Elektronikus és digitális könyvtári, közkönyvtári
Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen	Iskolai könyvtáros
Nyíregyházi Főiskola Természettudományi Főiskolai Kar	Információmenedzsment
Nyugat-Magyarországi Egyetem Természettudományi és Műszaki Kar, Szombathely	Információbróker- és menedzsment, nyilvános és iskolai könyvtáros
Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar	Információs műveltség pedagógiája, sajtó-, média- és könyvkiadás ²⁰
Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	EU könyvtáros, információmenedzsment, kiadói ismeretek, könyvtörténet, különgyűjtemények, nyilvános és iskolai könyvtáros, tartalomszolgáltatás
Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Jászberény	Információmenedzsment, gyermek- és iskolai könyvtáros

Az alapképzési szak tudásanyaga és az elsajátítandó szakmai kompetenciák²¹

Az alapszintű oktatás célja olyan szakemberek képzése, akik korszerű ismeretekkel és megfelelő szakmai kompetenciákkal felvértezve alkalmasak a különböző típusú könyvtárakban és szakmai információs intézményekben a gyakorlati szaktudást

igénylő munkakörök betöltésére. Az informatikus könyvtáros alapszakon végzetek képesek a különböző információhordozók, dokumentumok gyűjtésére, feldolgozására, tárolására, közreadására, a könyvtári tevékenység szervezésére, az információszolgáltatások működtetésére, a számítógépes szakirodalmi információszolgáltatások alkalmazására. A képzés mesterszintű folytatásához megfelelő mennyiségű és minőségű ismeretet ad a BA szintű diploma.

A szakképzettség szempontjából meghatározó tudásanyag három nagy részből áll:

- alapozó ismeretek,
- szakmai törzsanyag,
- differenciált szakmai ismeretek.

Az alapozó ismeretek és a szakmai törzsanyag valamennyi informatikus könyvtárosnak azonos tudáskészletet ad. A differenciált szakmai ismeretek a választott szakiránytól függően alakulnak.

Az *alapozó ismeretek* közé tartoznak a tudományos gondolkodás alapjainak kialakulását szolgáló filozófiai, szociológiai, kommunikációelméleti stúdiumok. A szakma sok évszázados fejlődésével az írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet keretében ismerkednek meg a hallgatók. A könyvtár- és információtudományi, illetőleg az informatikai alapismeretek átfogó képet adnak a terület legfontosabb kérdéseiről. A szakma társadalmi beágyazódása miatt fontos tárgy a kommunikációs készségfejlesztés és az anyanyelvi képességfejlesztés. A könyvtár célközönségével való foglalatosságra készít fel az olvasásszociológia, az olvasáspedagógia, illetve az olvasáspszichológia. A kutatómódszertan két megközelítésben is érdekes: egyrészt a hallgatói munkák elkészítése, másrészt a jövőbeni szakmai gyakorlathoz szükséges irodalomkutató és egyéb tevékenységek ellátása miatt.

A *szakmai törzsanyagba* a több évtizede oktatott tárgyak, mint az információforrások ismerete, a dokumentumok formai és tartalmi feltárása, az információkereső nyelvek és osztályozási rendszerek, a könyvtártan, a tájékoztatás, valamint a pedagógiai és pszichológiai alapismeretek mellett olyan újabb keletű stúdiumok, mint a könyvtármenedzsment alapjai, az információelmélet és információszolgáltatási rendszerek, az adatbázis-építés és -kezelés, a könyvtárgépesítés, illetve a hálózati ismeretek tartoznak.

Ha nem tantárgyak, hanem a *főbb ismeretek szerint* tekintjük át az elsajátítandó tudásanyagot, a következőket kell az alapfokot végzett informatikus könyvtárosoknak ismerniük:

- a magyar és az európai uniós könyvtári és információgazdasági stratégiák, valamint a jogi szabályozási rendszer;
- a dokumentumok értékelésével és feldolgozásával, a gyűjteményszervezéssel, az információkereső rendszerek működtetésével és fejlesztésével, valamint a szolgáltatások tervezésével és szervezésével kapcsolatos alapelvek;
- az infokommunikációs eszközök, módszerek, technikák alkalmazásának és hasznosításának a lehetőségei;
- a számítógépes információszolgáltatási rendszerek működtetésével, fejlesztésével, továbbá az elektronikus dokumentumok létrehozásával kapcsolatos alapelvek;
- a különböző tanulási források felhasználásának módjai és módszerei;
- a feladataik ellátásához szükséges alapvető szervezési, marketing, kommunikációs, tervezési, projektvezetési, minőségfejlesztési, humán erőforrás-fejlesztési tudnivalók.

Az *informatikus könyvtáros az alapfokozat birtokában* – miután elsajátította a munkájához szükséges szóbeli és írásbeli kommunikációs, prezentációs készségeket, valamint a problémamegoldó technikákat – *képes és alkalmas a szakképzettségének megfelelő munkakör ellátására*, ezen belül az információszolgáltatásra és feldolgozására, idegen nyelvű kommunikációra.

Ami a *személyes tulajdonságokat* illeti, az alapfokon végzett informatikus könyvtárosnak a következő tulajdonságokkal, adottságokkal kell rendelkeznie: szolgáltatóorientáltság, minőség tudat, szervező-, kezdeményező- és együttműködési készség, alapvető pedagógiai és andragógiai készségek, sikerorientáltság, saját tevékenysége kritikus értékelésének a képessége, valamint egyéni döntéshozatalhoz és csoportmunkához szükséges képesség.

Az alapképzés kötelező *szakmai gyakorlattal* zárul, amelynek helyszíne könyvtár vagy más információszolgáltató szervezet lehet. Alapfokozatú diplomát már csak az kaphat, akinek egy élő idegen nyelvből szerzett, államilag elismert középfokú „C” típusú nyelvvizsgálata vagy azzal egyenértékű érettségi bizonyítványa, illetve oklevele van.

A mesterfokú informatikus könyvtáros képzési és kimeneti követelményei

Az előzőekben már említett eljárási rend szerint a mesterfokú képzés a részvételi szándékukat kinyilvánító egyetemek közös munkája, azaz az Országos Felsőoktatási Konzorciumban a Pécsi Tudományegyetem (Agárdi Péter és Csapó Edit) megírta a mesterfokú informatikus könyvtáros szakalapítási dokumentumát, majd ezt kellő vita és egyeztetés után az ELTE, illetve Sebestyén György professzor koordinálásával terjesztették a MAB elé. A képzési és kimeneti követelményeket – amelyet a MAB jóváhagyása alapján, 2008 tavaszán, Kiszl Péter munkáját követően tett közzé az Oktatási és Kulturális Minisztérium –, elemezzük a továbbiakban.

Az alapképzéshez hasonlóan a mesterszak képzési és kimeneti követelményei is tartalmazzák azt a tudásanyagot, illetve azokat az általános és szakmai kompetenciákat, amelyekkel a mesterfokú diplomát kapó informatikus könyvtárosoknak rendelkezniük kell.

A képzés a társadalomtudományi képzési területen folyik, a képzési idő négy félév – ez idő alatt 120 kreditet kell megszerezni. A mesterfokon végzettek *okleveles informatikus könyvtáros* szakképzettségre tesznek szert; az oklevélben meg kell jelölni a szakirányt.

A mesterképzési szakot végzettek szakmai kompetenciái²²

A mesterfokú diplomával rendelkező szakemberek az információs társadalom alapintézményeiben (közgyűjteményekben és más információs szolgáltató intézményekben) az infokommunikációs technológiai tudásukat hasznosítva magas szinten képesek és alkalmasak a tartalomelőállításra és –feldolgozásra, a tartalomszolgáltatás fejlesztésével és menedzselésével, a felhasználók tájékoztatásával – és általában véve – a kultúra közvetítésével kapcsolatos feladatok ellátására, irányítására. A mesterszak felkészíti a hallgatókat a tartalomszolgáltató intézmények vezetésére, illetve a tudományos kutatómunkába való bekapcsolódásra is.

Az informatikus könyvtáros mesterszakon végzettek

- biztos elméleti alapokon álló, magas színvonalú tudással rendelkeznek a tudományfilozófia, hermeneutika, szociológia, gazdaságtan stb. területén;

- naprakész ismeretekkel bírnak a nemzetközi és hazai könyvtári rendszer működéséről, illetve az infokommunikációs technológiával, valamint a tartalomszolgáltatással kapcsolatos jogi szabályozásról és etikai kérdésekről;
- alapos szakmai és módszertani tudásuk van a felhasználói szokások, igények, elvárások felmérésével kapcsolatban;
- magas színvonalon képesek és alkalmasak a következő feladatok ellátására;
- piacképes könyvtári és tartalomszolgáltatások létrehozása, menedzselése, minőségbiztosítása és innovációja;
- a korszerű infokommunikációs technológiák alkalmazása;
- hagyományos, illetve digitális könyvtárak és szolgáltatások létrehozása, működtetése;
- adatbázisok tervezése, létrehozása, üzemeltetése, folyamatos karbantartása;
- az információs gazdaság és az információs piac elemző ismerete;
- a felhasználók infokommunikációs képzésére vonatkozó módszertani ismeretek elsajátítása;
- adekvát menedzsmenttechnikák alkalmazása a felhasználókkal, a piaci szereplőkkel, a fenntartókkal való kapcsolattartásban;
- a könyvtári szolgáltatások eredményeinek értékelése;
- a tartalommenedzsment problémáinak a megoldására irányuló kutatások végzése;
- idegen nyelvek ismeretében magyar- és idegen nyelvű dokumentumok gyűjtése, analitikus és szintetikus feldolgozása, tárolása és rendszerezett közreadása;
- a gazdasági, politikai, igazgatási, kulturális, tudományos stb. szakterületeken jelentkező szakirodalmi információs igények magas szintű kielégítése;
- külföldi szakmai kapcsolatok építése;
- tudományos munkavégzés, önmaguk művelése és a megszerzett szakműveltség továbbfejlesztése, megújítása, az újabb tudományos eredmények és eszközök megismerése és alkalmazása.

A kompetenciák alkalmazása

A mesterszakon végzők a következő ismereteket, illetve szakmai attitűdöt sajátítják el:

- olyan rendszerezett elméleti és gyakorlati ismeretek, amelyek lehetővé teszik a könyvtár- és információtudomány változásainak, fejlődésének megértését és kritikus elemzését, az új feladatok hatékony megoldását;

- az egyetemen megszerzett tudás folyamatos bővítésének szükségessége és motivációja annak érdekében, hogy lépést tudjanak tartani az állandóan változó könyvtár- és információtudomány, valamint más tudományok eredményeivel;
- stratégiai szemlélet, szolgáltatáscentrikusság, döntésképeség, minőség tudat, sikerorientáltság, kezdeményező készség, kritikai érzék, dinamizmus.

A képzési és kimeneti követelményekben megfogalmazott általános kompetenciák

A személyes képességeket illetően fontos a szolgálatkészség, a felelősségtudat, az empátia, az önállóság, a kreativitás, a diszkréció, az érzékenység. Az *interpersionális készségekre* jellemző a nyitottság, a kapcsolatteremtés, a hatékony tárgyalástechnika, a csapatszellem, a vezetői képességek, a jó kommunikációs készség és pedagógiai érzék. A szakma gyakorlásához elengedhetetlen a *problémamegoldó hozzáállás*, amely megköveteli a lényeglátást, a döntésképeséget, az összefüggések felismerését, a kitartást, az állhatatosságot és az alternatív gondolkodást.

A mesterképzésben elsajátítandó ismeretkörök

A mesterszak képzési profiljához illeszkedő, *alapozó, a korábbi ismereteket bővítő területek*: társadalomtörténet, társadalomismeret, kommunikáció, közgazdaságtan, filozófia, jog.

A szakmai törzsanyag kötelező ismeretkörei:

- a könyvtári szolgáltatások menedzselése, a könyvtári feldolgozás és szolgáltatás modern eszközei, tartalomszolgáltatás a könyvtárakban.

A szak közös tudásanyaga – amelyet a szakiránynak megfelelő differenciált ismeretek egészítenek ki:

- a könyvtár- és információ tudomány korszerű elméleti alapismeretei,
- az információkezelés technológiája,
- az információ gazdaságtanának, pénzügyi és jogi szabályozásának, valamint szabványosításának korszerű elméleti alapjai,
- a tudás reprezentáció hagyományos és modern könyvtári technológiái (bibliográfiai adatfeldolgozás, az információkereső nyelvek használata, szövegfeldolgozás stb.),

Tószegi Zs.: Az informatikus könyvtáros hallgatók ...

- a könyvtárak működésének, az informatikai rendszerek és alkalmazások használatának, valamint a tartalomszolgáltatásnak a jogi szabályozása,
- az információs gazdaság és az információs piac főbb ismérvei,
- a tudományos kutatómunka alapvető módszerei és technikája,
- a tudományos gondolkodás alapjai.

Az OKM által meghirdetett szakirányok a következők: humán informatika (tartalomszolgáltató), információ- és tudásmenedzsment, internet-technológia, iskolai könyvtáros, könyvtári minőségmenedzsment, közszolgáltató könyvtáros, különgyűjtemények, médiainformatika, nyelvészeti informatika, orvosi könyvtáros, régi nyomtatványok feldolgozása, szaktudományi (kutatás-fejlesztési) információmenedzser, tartalomfejlesztő menedzser, üzleti információmenedzser, webtechnológia.

A következőkben ismertetjük a képzési és kimeneti követelményekben közölt választható szakirányok ismeretköreit.

A humán informatika (tartalomszolgáltató) szakirányon a következő tárgyakat oktatják:

- alkalmazott matematika, alkalmazott statisztika,
- számítástudomány,
- az információs rendszerek architektúrái, informatikai algoritmusok, adat- és rendszermodellek, ismeretalapú technológia,
- szemantikus web, adatbányászat,
- e-learning, e-menedzsment, információgazdaság,
- számítógépes felhasználói ismeretek (ECDL szinten),
- könyvtári adatbázisok szervezése, elektronikus dokumentumok és formátumok, olvasásszociológia, -pedagógia és -pszichológia,
- természetes nyelvű szövegek feldolgozása,
- a tartalomszolgáltatás jogi keretei,
- tanulás- és kutatómódszertan,
- emberi erőforrás-menedzsment, önismeret, pályaválasztás, karrier, illetve etikett, protokoll könyvtári környezetben,
- mesterséges intelligencia egészségügyi alkalmazásai,
- alakfelismerés, térinformatika, genetikai algoritmusok.

Az információ- és tudásmenedzsment szakirány tárgyai:

- elméleti és menedzsment ismeretek,

- az információ- és tudásmenedzsment eszközei, fogalom- és kapcsolatrendszere,
- infokommunikációs rendszerek és hálózatok, információ- és tudásszervezési technológiák,
- tudástársadalom-alkalmazások, tudástechnológiák és eszközök,
- információ- és tudásmenedzsment-projektek menedzselése,
- e-tanulás,
- médiadidaktika,
- online közösségfejlesztés,
- szakmai angol.

Az internettechnológia szakirányon a következő tantárgyak lettek jóváhagyva:

- az információs társadalom stratégiája, jogi és etikai kérdései,
- stratégiai tervezés,
- az információmenedzsment, illetőleg a projektmenedzsment elméleti és gyakorlati kérdései,
- hálózati rendszerek tervezése és fejlesztése,
- az internet működését lehetővé tevő technológia, szabványok és protokollok,
- webszolgáltatások tervezése és fejlesztése,
- IT biztonság, adatvédelem, titkosítás,
- elektronikus kormányzat és e-kereskedelem,
- adat- és szövegbányászat,
- szakmai angol.

Az iskolai könyvtáros szakirány tananyaga:

- pedagógiai, pszichológiai törzsanyag,
- neveléstörténet és -elmélet,
- tantervelmélet és -fejlesztés, tananyagszervezés,
- e-learning, menedzsment és információs szervezés,
- a pedagógiai információ rendszere,
- az iskolai könyvtár működéséhez szükséges irányítási ismeretek, tudásmenedzsment iskolai környezetben, az iskolai könyvtár vezetése,
- szolgáltatásmenedzsment, minőségirányítási program (MIP),
- média- és tantárgypedagógia,
- a gyermek- és ifjúsági irodalom története és sajátosságai,
- olvasáskutatás és -pedagógia,
- média- és taneszközismeret,
- médiaelemzés és -kutatás.

A könyvtári minőségmenedzsment szakirányon oktatott ismeretek:

- hazai és nemzetközi fejlesztési törekvések, minőségirányítási rendszerek és modellek,
- stratégiai tervezés, erőforrás-gazdálkodás, szakértői, szakfelügyeleti tevékenység, kommunikációs, illetve minőségi stratégiák,

- minőségügyi dokumentáció, szabványok és jogi szabályozás,
- a minőségmenedzsment módszertana, minőségellenőrzés, teljes körű minőségmenedzsment,
- szervezetmenedzsment, teljesítménymérés, probléma- és konfliktuskezelés,
- használói igényfelmérés, használóképzés, szolgáltatásmenedzsment,
- marketing és projektmenedzsment.

A közszolgáltató könyvtáros szakirány tematikája:

- társadalom és közszolgáltatás, hazai és külföldi fejlesztési stratégiák, a közszolgáltató intézményrendszer, hálózatközpontú közszolgáltatási modellek,
- kistélepülések szolgáltatási rendszere, kistérségi együttműködés menedzsmentje, kettős funkciójú könyvtárak menedzsmentje,
- közszolgálati és kulturális adatbázisok és szolgáltatásaik, informatika és webfejlesztés,
- audiovizuális tartalomszolgáltatás, dokumentum-szolgáltatás,
- könyvtárak, teleházak, e-pontok,
- e-ügyintézés, jogszabályok, szakfelügyelet, módszertani ismeretek,
- tudásmenedzsment.

A különgyűjtemények szakirányon jóváhagyott ismeretkörök:

- zenei, helytörténeti, illetve más tematikus különgyűjtemények, továbbá egyedi, speciális szempontú dokumentumok gyűjteménye,
- különgyűjtemények retrospektív, illetve kurrens formai és tartalmi feltárása,
- audiovizuális és elektronikus dokumentumok, kis- és aprónyomtatványok,
- információ és tudásszervezési kutatási módszerek, technológiák,
- állományvédelmi szempontok és megoldások,
- kiállítás- és rendezvényszervezés,
- erőforrás-gazdálkodás a digitalizálási folyamatokban, különgyűjtemények digitalizálása és projektmenedzsmentje.

A médiamatika szakirány tantárgyai:

- e-content uniós irányelvek,
- médiakommunikáció, multimédia-rendszerek,
- programtervezés,
- szerzői jog,
- információfeldolgozás, információs folyamatok irányítása,
- digitális megőrzés, szélessávú szolgáltatások,
- webszolgáltatások fejlesztése, médiatartalommenedzsment,

- virtuális referenzszolgáltatások, tudásmenedzsment.

A nyelvészeti informatika szakirányon oktatót ismeretek:

- nyelvészeti alapfogalmak és területek (fonológia, laboratóriumi fonológia, szintaxis, formális nyelvek, szemantika, formális szemantika, pragmatika),
- a kísérletes nyelvészet alapjai,
- számítógépes szövegfeldolgozás,
- bevezetés a mesterséges intelligenciába,
- szakértői rendszerek, logikai programozás.

Az orvosi könyvtáros szakirány tematikája:

- az élettan és a kórélettan alapjai, alkalmazott pszichológia,
- orvosi nyelv, orvosi szaktájékoztatás,
- tudományos forrásanalízis, kutatásszervezés,
- könyvtáros etika, értékelemzés,
- mentordidaktika,
- bibliometria,
- az internet szakirányú használata,
- kiadványszerkesztés.

A régi nyomtatványok feldolgozása szakirány ismeretkörei:

- a szellemi irányzatok története,
- az írás-olvasás története, olvasmánytörténet,
- a cenzúra története,
- a nyomdatechnika, valamint a könyvillusztráció története,
- a könyvtörténet rokon területei, paleográfia, levéltári és térképészeti ismeretek,
- európai és magyar könyvtártörténet,
- régi nyomtatványok feltárása, a tartalmi feltáró munka segédletei,
- könyvkiadói stratégiák, antikváriusi és restaurátori ismeretek,
- latin nyelv.

A szaktudományi (kutatás-fejlesztési) információmenedzser szakirány tárgyai:

- a mai magyar makro- és mikrogazdaság, tudománypolitika,
- könyvtári innovációk a tudományos és kulturális információk menedzselésében,
- tájékoztató intézmények és eszközök itthon, illetve külföldön,
- orvosi, egészségtudományi tájékoztató,
- társadalomtudományi és bölcsészettudományi tájékoztató,
- közgazdaságtudományi és jogi tájékoztató,
- természettudományi és műszaki tájékoztató,
- művészeti tájékoztató,

Tószegi Zs.: Az informatikus könyvtáros hallgatók ...

- környezettudományi és agrártudományi tájékoztatás.

A tartalomfejlesztő menedzser szakirányon jóváhagyott tantárgyak:

- a hálózott társadalom,
- nonprofit szervezetek menedzsmentje,
- internet és PR,
- multimédia- és webtechnológia,
- programozás és HTML ismeretek,
- hálózati ismeretek és hálózati szolgáltatások,
- strukturált szövegek, metaadatok,
- adatbázisok szervezése, teljes szövegű adatbázisok,
- digitális szövegek kezelése.

Az üzleti információmenedzser szakirány tananyaga:

- piacgazdaság és könyvtárügy az információs társadalomban,
- üzleti, jogi és marketing ismeretek,
- professzionális információkutatás és -közvetítés,
- az üzleti információ elmélete és gyakorlata,
- korszerű információmenedzsment-módszerek,
- szervezeti információgazdálkodás,
- információs tanácsadás,
- térítéses információszolgáltatás a könyvtárban,
- forrásszerzési és pályázatkészítési műhelymunka,
- információvédelmi alapismeretek,
- vállalkozásalapítás,
- ügyviteli rendszerek.

A webtechnológia szakirány jóváhagyott ismeretkörei:

- webfejlesztési irányelvek,
- névterek, ontológiák, szemantikus web,
- keretrendszerek áttekintése,
- alkalmazásfejlesztés,
- adatbázis-tervezés és adatbiztonság,
- SQL, XML, CSS, Flash, CMS, illetve design-megoldások,
- programnyelvek (PHP/PERL/egyéb), Javascript, AJAX megoldások,
- e-kereskedelem, e-kormányzat.

A mesterképzőn is van – az alapképzéshez hasonlóan, szakirányhoz kapcsolódó – kötelező szakmai gyakorlat, amelynek követelményeit a felsőoktatási intézmény tanterve határozza meg. A mesterfokozat megszerzéséhez egy élő idegen nyelvből államilag elismert, középfokú „C” típusú, vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga, továbbá egy alapfokú „C” típusú nyelvvizsga szükséges.

A kétfokozatú képzés 2008-ban

A bolognai rendszerben az első évfolyamok 2009 nyarán végeznek. Az előzetes hírek szerint a BA szakon végzőknek csak egy kisebb hányada, kb. harmada folytathatja mesterfokon tanulmányait (legalábbis államilag támogatott formában). Azokon az egyetemeken, ahol 2008 őszéig sikerül akkreditálni a mesterszak indítását, ott megtehető a lehetőség, hogy 2009 őszétől elkezdődhessen a mesterfokú képzés.

Információink szerint a következő hat egyetem szándékozik mesterképzést indítani: Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Kaposvári Egyetem, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem. 2008 nyarán a MAB elfogadta a Debreceni Egyetem, az ELTE, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem mesterszak-indítási kérelmét.²³

A szakember-utánpótlásról

2006-os adatok szerint Magyarország 5400 könyvtárában majdnem 10 000 fő dolgozik könyvtári munkakörben. Átlagban évi 400 könyvtáros hagyja el a szakmát, miközben a 11 felsőfokú könyvtárosképző intézményben tanévenként mintegy 350-en kapnak diplomát.²⁴ Korántsem biztos azonban, hogy az újonnan végzettek a szakirányú végzettség birtokában könyvtárban fognak elhelyezkedni, hiszen a képzés egyik deklarált célja, hogy valamennyi információs szolgáltató intézmény – köztük a vállalkozások²⁵ – számára képezzen az infokommunikációs technológia alkalmazásában jártas szakembereket.

Jegyzetek

- ¹ A határozatok elolvashatók a következő címen: http://www.mab.hu/a_hatarozatok.html, itt a MAB határozatok 2008-tól c. dokumentumot kell megnyitni. A vonatkozó határozatok a következők: 2008/5/VIII/4/82008/5. Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros (humán informatika tartalomszolgáltató szakirány) mesterszak indítás, MS 116. 2008/6/IX/3/41. ELTE, informatikus könyvtáros (üzleti információmenedzser, kutatás-fejlesztési információmenedzser szakirányok) mesterszak indítás, MS 744. 2008/6/IX/5/9. Pécsi Tudományegyetem, informatikus könyvtáros (könyvtárpedagógia-tanár szakirány) mesterszak indítás, MS 616.

- 2008/6/IX/3/67. Szegedi Tudományegyetem informatikus könyvtáros (tartalomfejlesztő menedzser, régi nyomtatványok feldolgozása szakirányok) mesterszak indítás, MS 759.
- ² Bővebben I. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2001.
- ³ 1922. évi XIX. törvénycikk nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről. Megjelent a Hivatalos Közlöny 1922. évi 18. számában. Idézi SIPOS Mária Magdolna „A hazai könyvtárügy törvényi szabályozása a két világháború között” című írásában. = Könyvtári Figyelő, 51. köt. 3. sz. 2005. <http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2005/3/tartalom.html>
- ⁴ SEBESTYÉN, 2001. p. 30–50.
- ⁵ SEBESTYÉN György: Könyvtártudományi és informatikai PhD-képzés az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi-informatikai tanszékén. Múlt és jelen. = TMT, 51. köt. 11. sz. 2004. p. 475–483.
- ⁶ BÉNYEI Miklós–BODA István Károly: Könyvtár- és információ tudományi PhD-képzés a Debreceni Egyetem Informatikai Karán. = TMT, 52. köt. 7–8. sz. 2005. p. 347–352.
- ⁷ L. A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 94. §-ának (4) bekezdését, valamint 100. §-a (3) bekezdésének i), m), w) pontjait.
- ⁸ 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról.
- ⁹ A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 94. § (1) Az állami és önkormányzati fenntartású muzeális intézményekben, nyilvános könyvtárakban, közlevenírtárakban és közművelődési intézményekben alkalmazottként csak b) a munkakör betöltéséhez jogszabályban meghatározott végzettséggel és szakképesítéssel rendelkező személy alkalmazható.
- ¹⁰ A *kredit* a hallgatói tanulmányi munka mértékegysége, amely a tantárgy, illetve a tantervi egység vonatkozásában kifejezi azt a becsült időt, amely meghatározott ismeretek elsajátításához, a követelmények teljesítéséhez szükséges; egy kredit harminc tanulmányi munkaórát jelent. [A 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról.]
- ¹¹ Ezt a folyamatot többnyire „szakalapításnak” nevezük. Azokon a területeken, ahol hasonló képzés folyik, a képzésre aspiráló intézmények általában konzorciumot alakítanak, és közösen dolgozzák ki, majd terjesztik be a szakalapítási kérelmet az elbírálásra jogosult Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságnak.
- ¹² A MAB honlapjáról letölthetők az intézmények/karok, illetőleg az egyes szakok létesítésére, valamint a szakindításra vonatkozó útmutatók és egyéb tájéko-

- 13 tató anyagok, valamint az egyes kérelmekre vonatkozó döntések. URL: <http://www.mab.hu>
- 14 Prof. Dr. AGÁRDI Péter a Pécsi Tudományegyetem, Könyvtártudományi Intézetének igazgatója.
- 15 Prof. Dr. SEBESTYÉN György az Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének igazgatója.
- 16 Dr. KISZL Péter, egyetemi adjunktus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének titkára.
- 17 Dr. CSAPÓ Edit, főiskolai docens, 1994-től az Eötvös József Főiskola budapesti tagozatának vezetője.
- 18 L. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2001. p. 159.
- http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200805/kepze_si_es_kimenesi_kovetelmenyek_080508.pdf [2008.05.20.]
- 19 A szakirány-megnevezések az Országos Felvételi Információs Központ honlapjáról lettek átvéve (www.felvi.hu)
- 20 Az egyetem honlapján a következő információk jelennek meg a választható szakirányokról: Az információk műveltség pedagógiája szakirányon végzett az információk előállításának, keresésének és felhasználásának elméletét és gyakorlatát magas szinten ismeri, ezen ismeretek birtokában képes az információk műveltség ismeretanyagának oktatására mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban, illetve alkalmas korszerű iskolai könyvtárak vezetésére. A sajtó-, média- és könyvkiadási szakirányon végzett a sajtó, a média és a könyvkiadás területén aktív. A szakirány gyakorlatorientált képzési formája segíti a hallgatókat, hogy megismerjék az írott és az elektronikus sajtó működését, a nyilvánosság dimenzióit és konfliktusait, illetve képet kapjanak a könyvkiadás legújabb piaci mechanizmusairól. A szakirány hallgatói megismerkednek az újságírás, a lapkészítés és a rádiózás, televíziózás alapjaival, gyakorlati minimumával is.

- <http://feek.pte.hu/feek/feek/index.php?ulink=457> [2008.06.30.]
- 21 E fejezet az OKM honlapján közzétett, az Országos Konzorcium elnöke, Sebestyén György professzor vezetésével beterjesztett és a minisztérium által elfogadott KKK alapján készült.
- 22 E fejezet az OKM honlapján közzétett képzési és kimeneti követelmények alapján készült.
- 23 L. a 3. számú jegyzetet, valamint a Debreceni Egyetem vonatkozásában még: a vonatkozó MAB ülésének emlékeztetője (2008/5/VIII/4/8. (Szakind) Ms116 DE informatikus könyvtáros (humán informatika szakirány) mesterszak indítás)
- http://www.mab.hu/doc/80530emlek_hat.doc#h_8_4_8
- 24 BARTOS Éva: A könyvtárosok jövője: a könyvtárosképzés jövője. = TMT, 53. köt. 9. sz. 2006. p. 404–408.
- http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4501&issue_id=475
- 25 Ezt felismerve, az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékén, az összes képzési szintet magában foglaló, hazai viszonylatban egyedülálló, komplex információmenedzseri, illetve a versenyszféra igényeit is kielégítő, üzleti irányultságú képzés folyik. Ennek gyakorlati tapasztalatait is elemezve, a könyvtárosok vállalkozói kompetenciafejlesztéséről részletesen ír: KISZL Péter: Üzleti információ, céginformáció és a könyvtárak. Budapest, ELTE, 2005. p. 189–209. és KISZL Péter: A jövő információbrókerei: könyvtáros hallgatók felkészítése a vállalkozási tevékenységre. = Információból üzleti érték. Az információbróker környezete és munkája. Szerk. Mikulás Gábor. Budapest, MIBE, 2006. p. 67–73.

Beérkezett: 2008. VII. 23-án.

Tószegi Zsuzsanna

a Kaposvári Egyetem docense,
a Magyar Szabadalmi Hivatal
szakmai főtanácsadója.

E-mail: zsuzsanna.toszegi@hpo.hu

Kedves Olvasóink !

A következő alkalommal
összevont lapszámmal jelentkezünk.

